

بررسی رابطه بین دینداری با گرایش به اعتیاد به مواد مخدر

محمد حسین زاده سیاهکلایی

کارشناسی ارشد روانشناسی مثبت گرا، شورای هماهنگی مبارزه با مواد مخدر استان مازندران

چکیده

هدف پژوهش حاضر، بررسی رابطه دینداری با گرایش به اعتیاد در دختران نوجوان شهر ساری بوده است. روش پژوهش توصیفی تحلیلی بوده است و جامعه آماری شامل کلیه دختران ۱۵ تا ۱۸ سال شهر ساری در نظر گرفته شد که با استفاده از روش نمونه‌گیری غیرتصادفی در دسترس تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. ابزار پژوهش شامل دو پرسشنامه مقیاس نگرش مسلمانان به دین و مقیاس گرایش به اعتیاد بوده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون و نرم‌افزار SPSS استفاده شده است. نتایج بیانگر وجود همبستگی معنادار بین دینداری با گرایش به اعتیاد بوده است به این صورت که متغیر دینداری ۱۶ درصد از تغییرات در نمرات گرایش به اعتیاد را بین نوجوانان پیش بینی کرده است. همچنین از بین خرده مقیاس‌های دینداری، متغیر پیامد مثبت مسلمان بودن همبستگی منفی با گرایش به اعتیاد داشته است. بنابراین می‌توان گفت آموزش‌های پیشگیرانه متمرکز بر دینداری نقش عمده‌ای در کاهش رفتارهای پرخطر به ویژه اعتیاد در دختران نوجوان خواهد داشت.

واژه‌های کلیدی: نوجوانی، دینداری، گرایش به مواد مخدر.

مقدمه

با افزایش سوء مصرف مواد در جهان، کشورها هزینه قابل توجهی را در نتیجه خسارت ناشی از آن مانند اثرات مخرب بر سلامت و افزایش جرم و جنایت و مرگ و میر در جامعه متقبل می‌شوند بنابراین با در نظر گرفتن اعتیاد به عنوان یک بیماری جسمی روانی، اجتماعی و معنوی در زمینه وابستگی به مواد مخدر عوامل گوناگونی درگیر هستند (اصلانی و همکاران، ۱۳۹۳). به نظری رسد که برخی از عوامل به عنوان عوامل حمایت‌کننده و برخی دیگر به عنوان عوامل خطر آفرین، ابتدا به مواد مخدر راتحت تأثیر قرار می‌دهند. یکی از عوامل حمایت‌کننده فردمذهب است که در برخی از مطالعات از آن به عنوان سپری در مقابل وابستگی به مواد یاد شده است (مهدوی و همکاران، ۱۳۹۸).

امروزه از مهم ترین دغدغه‌ها و نگرانی‌های خانواده‌ها، اعتیاد و گرایش به مصرف مواد مخدر است. مصرف سیگار، مشروبات الکلی و سایر مواد غیرقانونی توسط نوجوانان یکی از مهمترین چالش‌های بهداشتی، روانی و اجتماعی است که اکثر کشورهای جهان به نوعی با آن درگیر هستند و مشکلات فردی، اجتماعی و بهداشتی بسیار گسترده و شدیدی بر جوامع تحمیل می‌نماید. دوره نوجوانی و جوانی از دوره‌های مهم و پرخطر در گرایش به مواد مخدر و مشروبات الکلی محسوب میشود. مصرف زود هنگام مواد، یک عامل خطر ساز برای مصرف مواد در سالهای بعدی و بروز سایر رفتارهای ضد اجتماعی به شمار میرود. بسیاری از رفتارهای پرخطر همچون سیگار، الکل، مواد مخدر و روابط جنسی نامطمئن در سنین قبل از ۱۸ سالگی اتفاق می‌افتند. بیش از ۹۰ درصد افراد از نوجوانی مصرف مواد را آغاز می‌کنند (مکارم و همکاران، ۱۳۹۲). شروع زود هنگام، مصرف بیشتر، مداوم تر و استفاده از مواد خطرناکتر را افزایش می‌دهد. گرایش به مصرف مواد را در باورها و نگرش‌های افراد راجع به مواد و پیامدهای منفی و مثبت مصرف آنها تعریف کرده اند. گرایش به مصرف مواد رابطه مستقیم با حوزه‌های نگرشی آفیراد از قبیل درک آنها از قانونی بودن و میزان پذیرش اجتماعی مواد، ضررهای ناشی از مصرف مواد و یا حالات و پیامدهای خوشایند مصرف مواد و غیره دارد (ساروه و مککلند، ۲۰۱۴).

پیشگیری از اعتیاد به معنای پیشگیری اولیه از فرایند منجر به اعتیاد، شامل گرایش به مصرف، مصرف آزمایشی، مصرف گاه گاهی، سوء مصرف و وابستگی است و به معنای مجموعه تدابیر، اقدامات و فعالیت‌های آموزشی مستقیم و غیرمستقیمی است که موجب می‌شود تا افراد و گروه‌های اجتماعی تمایلی برای تقاضای مصرف مواد از خود بروز ندهند. شبکه اعتماد هنجار سرمایه اجتماعی تربیتی رفتاری پیشگیری از مصرف الگوهای رفتاری اخلاقی مواد خانوادگی عبادی دینداری اعتقادی مناسبی عاطفی پیامدی نمودار ۱: مدل مفهومی تحقیق پس از مطالعه مبانی نظری پژوهش، محقق متغیرهای پنهان سرمایه اجتماعی، دینداری و الگوهای رفتاری را جهت بررسی نقش آنها بر متغیر اجتناب از مصرف مواد مورد بررسی قرار داد، لازم به ذکر است ابعاد درونی این متغیرها از نتایج تحقیق روحی (۱۳۸۵) در خصوص ابعاد الگوهای رفتاری از دید پیامبر اکرم (ص)، قاسمی و همکاران (۱۳۹۰) در خصوص ابعاد دینداری، مداح و همکاران (۱۳۸۸) در خصوص ابعاد سرمایه اجتماعی تعیین شده است.

معنویات می‌تواند یک عامل مهم در برابر استرس‌های زندگی باشد. نقش باورهای معنوی برای کمک به افراد در سازگار شدن و کاهش تاثیر استرس حائز اهمیت است (هاسیو و هانگ، ۲۰۱۰).

^۱- Sarvela PD, McClendon

معنویت به عنوان مرجعی برای ارتباط افراد با موضوعات متافیزیکی توصیف می شود. معنویت می تواند به عنوان ارتباط بین فرد و موجود متعالی یا بالاتر نیرو انرژی یا تفکری از جهان تعریف شود (پترسون و نلسون، ۲۰۱۱).

در سال های اخیر سوءمصرف، مواد مخدر در سراسر جهان افزایش یافته است بطوری که در حال حاضر همه کشورهای جهان هزینه قابل توجهی را در نتیجه خسارات ناشی از آن متقبل می شوند (خدایاری فرد، ۱۳۹۹).

سوءمصرف، موادیکی از مهمترین معضلات بهداشتی روانی اجتماعی وقانونی جهان محسوب می شود که آثار زاینبارآن در ابعاد مختلف فرد خانواده وکل جامعه را متأثر می سازد (ماترز و همکاران، ۲۰۰۳). نه تنها سلامت فرد و جامعه را به خطر می اندازد بلکه موجبات انحطاط روانی و اخلاقی افراد را نیز به همراه می آورد.

مذهب و نهادهای مذهبی می وانند مصرف مواد و بهبودی از آن را از طریق برقراری یک نظم، اخلاقی تحت تأثیرقرار دهند. نهادهای مذهبی راهنمایی ها یا قواعد خاص اخلاقی در مورد خویشتن و علف مانند منع استفاده از الکل و دیگر مواد در اختیار فرد قرار می دهد و به تسهیل تجربه معنوی کمک می کنند. تجربه معنوی می تواند تعهدات اخلاقی را تحکیم، بخشد که این نیز به نوبه خود مانع از مصرف الکل و دیگر مواد می شود. همچنین با استناد به دستورات مذهبی می توان قوانینی وضع کرد که مصرف مواد مخدر و الکل را ممنوع اعلام کند (اسمیت، ۲۰۰۳).

از پژوهش های داخلی انجام گرفته می توان به تحقیق هدایتی (۱۳۸۲) و نریمانی (۱۳۸۱) اشاره کرد که یافته های آنها نشان می دهد در کشور عوامل مختلفی از جمله وجود فقر مالی، مشکل های خانوادگی، اختلاف های زناشویی، وجود الگوهای نامناسب برای همسان سازی و در نهایت مسئله بیکاری می تواند از عوامل عمده گرایش به اعتیاد محسوب شود.

مطالعات اندکی در زمینه بازدارندگی و رابطه بین گرایش به اعتیاد و دینداری انجام گرفته است علی الخصوص در گروه سنی نوجوان و بخش عمده ای از مطالعات بر سنجش دینداری متمرکز بوده است. با توجه به اهمیت این بخش و تاثیرات بالقوه آن در ارتکاب رفتارهای پرخطری چون گرایش به مواد مخدر، این پژوهش در صدد بررسی رابطی بین دینداری و گرایش به مواد مخدر در بین دانش آموزان نوجوان دختر در شهر ساری برآمده است.

روش پژوهش

تحقیق حاضر، از نظر هدف، کاربردی، و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات، میدانی می باشد. جامعه آماری شامل کلیه دختران ۱۵ تا ۱۸ سال شهر ساری در نظر گرفته شد که با استفاده از روش نمونه گیری غیرتصادفی در دسترس تعداد ۲۰۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند.

جهت جمع آوری اطلاعات در خصوص موضوع مورد تحقیق و آزمون فرضیه از روش میدانی استفاده شده است. برای دریافت اطلاعات از جامعه مورد نظر از پرسشنامه که روش مستقیم برای تحقیق به شمار می رود استفاده شده است.

در این پژوهش از دو پرسشنامه شامل مقیاس دینداری و پرسشنامه گرایش به اعتیاد توسط وید و بوچر استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده ها، پس از نمره گذاری پرسشنامه ها و محاسبه شاخص های توصیفی، برای پاسخگویی به فرضیات تحقیق و آزمون فرضیه های آماری پژوهش از آزمون های آماری پیرسون و رگرسیون استفاده شده است.

پرسشنامه سنجش نگرش های مذهبی توسط سراج زاده (۱۳۷۷؛ به نقل از شریفی، ۱۳۸۱) و بر اساس مدل گلاک و ستارک (۱۶۹۵؛ به نقل از همان منبع) با اسلام، بویژه اسلام شیعی تطبیق داده و متناسب شده است. این پرسشنامه دارای ۲۶ عبارت است که چهار بعد (زیر مقیاس) را می سنجد که شامل: ۱- بعد اعتقادی: عبارات شماره ۱ تا ۷؛ باورهایی که انتظار آن

می رود پیروان آن دین به آنها اعتقاد داشته باشند ۲- بعد تجربه ای یا عواطف دینی: عبارات شماره ۸ تا که ناظر بر عواطف، تصورات و احساسات مربوط به داشتن رابطه با جوهری روحانی همچون خداست. ۳- بعد پیامدی یا آثار دینی: عبارات شماره ۱۴ تا ۱۹: که ناظر به تاثیر باورها، اعمال، تجارب و دانش دینی بر زندگی روزمره پیروان آن دین است. ۴- بعد مناسکی یا اعمال دینی (عبارات شماره ۲۰ تا ۲۶): که شامل اعمال دینی مشخصی همچون عبادت و نماز، شرکت در آئین های دینی خاص، روزه گرفتن و... است که انتظار می رود پیروان هر دین آن ها را بجا آورند، می باشد.

پرسشنامه گرایش به اعتیاد توسط وید و بوچر (۱۹۹۲) به منظور سنجش گرایش به اعتیاد طراحی و تدوین شده است. این پرسشنامه توسط زرگر و همکاران در سال (۱۳۸۵) در جامعه ایرانی هنجاریابی شده است.

سوالات و مولفه های پرسشنامه: پرسشنامه گرایش به اعتیاد دارای ۳۶ سوال به اضافه ۵ گویه دروغ سنج و ۴ مولفه رضایت از خود، بدبینی، تکانش گری و ریسک پذیری می باشد و بر اساس طیف لیکرت با سوالاتی مانند (وقتی در یک جشن یا جمع دوستان قرار می گیرم، دوست دارم با مصرف بعضی موادی که کمتر اعتیادآورند شادی خود را چند برابر کنم) به سنجش گرایش به اعتیاد می پردازد.

یافته ها

جدول ۱: خلاصه تحلیل آماری مربوط به ضریب همبستگی متغیرها

متغیر	زیر مولفه ها	۱	۲	۳	۴	۵
دینداری	گرایش به اعتیاد	۱				
	جهان بینی به دین	-۰/۳۳	۱			
	پیامد مثبت مسلمان بودن	-۰/۳۵	۰/۸۶	۱		
	مشارکت فعالانه در مناسک مهم	-۰/۲۵	۰/۵۲	۰/۵۲	۱	
	مراقبت و آسیب	-۰/۱۴	۰/۱۸	۰/۱۲	۰/۰۹	۱

جدول فوق ماتریس همبستگی بین متغیرها را با استفاده از آزمون آماری ضریب همبستگی پیرسون نشان می دهد. نتایج بیانگر وجود رابطه بین گرایش به اعتیاد با جهان بینی مسلمانان، پیامد مثبت مسلمان بودن، مشارکت فعالانه در مناسک مهم منفی بوده است.

جدول ۲ خلاصه تجزیه و تحلیل نتیجه رگرسیون پیش بینی گرایش به اعتیاد

متغیر ملاک	متغیر پیش بین	F	Beta ضرب بتا	B	آماره تی	R ²	سطح معناداری
گرایش به اعتیاد	دینداری	۲۳/۳۶	-۰/۲۴	۰/۴۸	۳/۲۵	۰/۱۶	۰/۰۱

نتایج رگرسیون پیش بینی گرایش به اعتیاد در جدول شماره ۲ نشان داده شده است که بیانگر این مهم است که خرده مقیاس های متغیر دینداری ۱۶ درصد از تغییر در نمره های گرایش به اعتیاد تبیین می کند.

نتیجه گیری و پیشنهادها

نتایج پژوهش نشان داد بین متغیرهای دینداری با گرایش به اعتیاد رابطه مفی وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش دینداری موجب کاهش معنی دار در گرایش به اعتیاد دختران نوجوان به ویژه گروه های سنی ۱۵ تا ۱۸ سال مشاهده شده است. این نتیجه با نتایج پژوهش لوپز و عجمی پور همخوانی داشته است.

طبق یافته های پژوهش حاضر از بین خرده مقیاس های بنیان های اخلاقی وفاداری به گروه نقش موثرتری نسبت به سایر مولفه ها در کاهش گرایش به اعتیاد نوجوانان دختر داشت. برخی از مطالعات هم همراستا با این نتایج بر این نکته اشاره داشتند که عضویت در یک گروه همسال و وفاداری به گروه و ارزش های گروه می تواند نقش تعیین کننده در گرایش به رفتار سوء مصرف داشته باشد (طارمیان و همکاران، ۲۰۱۳). همچنین برخی از مطالعات خانواده را عامل مهمتری در گرایش به اعتیاد دانسته اند (سلامی و همکاران، ۲۰۱۸).

این پژوهش نیز همانند سایر پژوهش ها دارای محدودیت هایی است که ایجاب می نماید در تعمیم نتایج به آنها توجه شود. از محدودیت های این پژوهش می توان به جنسیت شرکت کنندگان اشاره کرد که همگی دختر بود. پیشنهاد می شود در مطالعات آتی هر دو گروه دختر و پسر مورد بررسی قرار بگیرد.

این پژوهش یک بررسی مقطعی بوده که به روش همبستگی انجام شده است از این رو نمی توان نتیجه این پژوهش را علت معلولی دانست و بررسی بیشتر در زمینه رابطه بین دینداری و عملکرد خانواده با گرایش به اعتیاد نیازمند مطالعات دقیق تر طولی برای تایید رابطه فوق می باشد. در این پژوهش برای سنجش رابطه بین دینداری با گرایش به اعتیاد از پرسشنامه استفاده شده است. از این رو با توجه به این که پرسش نامه ها جنبه خودسنجی دارند، ممکن است در پاسخها سوگیری وجود داشته باشد. نتایج به دست آمده به جامعه مورد مطالعه (دانش آموزان دختر شهر ساری) قابل تعمیم است و برای جوامع دیگر باید جانب احتیاط لازم را به عمل آورد. پیشنهاد می شود این پژوهش بر روی نمونه پسران نیز تکرار شود. پیشنهاد می - شود تاثیر عملکرد خانواده در رابطه با دیگر انحرافات اجتماعی از جمله رفتارهای پرخطر، بزهکاری، سرقت و... مورد بررسی قرار بگیرد.

تجربه معنوی می تواند تعهدات اخلاقی را تحکیم بخشد که این نیز به نوبه خود مانع از مصرف الکل و دیگر مواد می شود. همچنین با استناد به دستورات مذهبی می توان قوانینی وضع کرد که مصرف مواد مخدر و الکل را ممنوع اعلام کند. با توجه به نقش محافظ دینداری در مقابل گرایش به مصرف مواد به والدین و مراکز آموزشی پیشنهاد می شود که با روش های مورد قبول نوجوانان و جوانان به تقویت باورهای دینی در افراد در معرض خطر سوء مصرف مواد پرداخته شود، تا احتمال گرایش آن ها به مصرف مواد کمتر شود. همچنین متخصصان ترک اعتیاد می توانند در کنار روش های معمول ترک، به تقویت باور های مذهبی و ایجاد نظام معنا دهی به زندگی در مراجعان خود، به کاهش وابستگی به مواد در آن ها کمک کنند.

می توان با آماده سازی و اجرای برنامه های آموزشی مناسب در مداخله های پیشگیرانه و برنامه های درمانی به واسطه ارتقاء سطح متغیرهای خودکارآمدی، مهارت های مقابله ای و نهایتاً مدیریت مؤثر هیجان ها در درمانجویان وابسته به مواد مخدر موجبات اثربخشی بیشتر چنین برنامه هایی را فراهم ساخت.

برگزاری کارگاه ها و جلسات مشاوره رایگان برای عموم مردم در مورد آگاهی از عوامل مؤثر بر گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر و عوامل مؤثر بر آن و راهکارهای مقابله با آن. همچنین استفاده از مشاوران و روانشناسان مجرب در برنامه های تلویزیونی و رسانه های همگانی.

منابع و مراجع

۱. اصلانی، خالد، دریکوندی، ناهید، دهقانی، یوسف. (۱۳۹۳). رابطه ی شیوه های فرزندپروری، دینداری و هوش هیجانی با آمادگی به اعتیاد در دانش آموزان دبیرستانی. مجله اصول بهداشت روانی. doi: 10.22038/jfmh.2015.4031, 74-80, 17(2),
۲. انجمن روانپزشکی امریکا (۱۳۸۴). متن تجدیدنظر شده راهنمای تشخیص و آماري اختلالهای روانی (TR-IV) DSM ترجمه نیکخو، محمدرضا و آوادیس یانس، هامایاک. تاریخ انتشار به زبان اصلی (۲۰۰۰). انتشارات سخن، چاپ دوم.
۳. خدایاری فرد، محمد، شهبابی، روح اله، و اکبری زردخانه، سعید. (۱۳۸۸). دینداری، خودکنترلی و گرایش به مصرف مواد در دانشجویان. رفاه اجتماعی، ۹(۳۴)، ۱۳۰-۱۱۵. SID. <https://sid.ir/paper/56488/fa>
۴. زرگر، یدالله (۱۳۸۵). ساخت مقیاس ایرانی آمادگی اعتیاد. مجموعه مقالات دومین کنگره. ایران شناسی روان سلامت، ایران.
۵. سیدیونس محمدی، سعید ایمانی، و فاطمه صادقی پویا، "بررسی مقایسه مولفه های ذهن آگاهی در معتادان به مواد محرک و افیونی شهر تهران"، طب جنوب، 19, vol. 3, no. 3, pp. 446-456, 1395. [Online]. Available: <https://sid.ir/paper/33691/fa>

۶. مکارم، سپیده، و زنجانی، زهرا. (۱۳۹۲). رابطه دینداری فرد، خانواده و اعتقاد به پیامدهای مصرف مواد با میزان مصرف مواد مخدر. اعتیاد پژوهی، ۷(۲۸)، ۷۵-۸۸. SID. <https://sid.ir/paper/113698/fa>
۷. ملایی زرنندی، حمید، درتاج، فریبرز. (۱۳۹۸). تاثیر معنویت درمانی بر کاهش گرایش به مصرف مواد مخدر. فصلنامه روان شناسی تحلیلی شناختی. 10(36), 79-90.
۸. مهدوی، غلامرضا. (۱۳۹۸). ساختار سازی اخلاقی در پیشگیری فرهنگی از اعتیاد به مواد مخدر. پژوهش های اخلاقی (انجمن معارف اسلامی)، ۱۰(۱)، ۲۵۰-۲۳۷. SID. <https://sid.ir/paper/396041/fa>
۹. نازک تبار، حسین، زاهدی، محمدجواد، و ناییبی، هوشنگ. (۱۳۸۵). نقش دینداری در ممانعت از بزهکاری جوانان شهر تهران. رفاه اجتماعی، ۶(۲۲)، ۲۵۷-۲۳۳. SID. <https://sid.ir/paper/56734/fa>
۱۰. نریمانی، محمد (۱۳۸۴). بررسی میزان و علل خشونت مردان علیه زنان. پنجمین سمینار مشاوره ایران، محل برگزاری تهران.
۱۱. ولدبیگی اقبال، نیک بخت عیسی، لشکری امیر. گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانش آموزان دبیرستانی دبیرستان های شهر مریوان رفاه اجتماعی ۱۳۹۶؛ ۱۷ (۶۴): ۲۳۷-۲۵۹

12. Sarvela PD, McClendon EJ. Indicators of rural youth drug use. J Youth Adolesc.2014; 17(4): 335-347

13. Silberman I. Religion as a meaning system: Implications for the new millennium. Journal of Social Issues 2005; 61: 641-63

14. Aghababaei, N. The relations among religiosity, subjective well-being, and attitudes towards science. International Journal of Behavioral Sciences 2018; 12: ۶۵-۶۹